

Анотація

Севостьянова Н. І. Викопапня рішень Європейського суду з прав людини як форма імплементаційних процесів. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду питання ефективного викопання рішень Європейського суду з прав людини, як однієї з форм імплементації Європейської конвенції та підґрунтя для функціонування всієї Страсбурзької правозахисної системи.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, імплементація Конвенції з прав людини та основних свобод, викопання рішень, Страсбурзька правозахисна система.

Аннотация

Севостьянова Н. И. Исполнение решений Европейского Суда по правам человека как форма имплементационных процессов. — Статья.

Статья посвящена рассмотрению вопросов эффективного исполнения решений Европейского суда по правам человека как одной из форм имплементации Европейской конвенции и основания для функционирования всей Страсбургской правозащитной системы.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, имплементация Конвенции по правам человека и основных свобод, исполнение решений, Страсбургская правозащитная система.

Summary

Sevosianova N. I. European Court of Human Rights Decisions Realization as a Form of Implementation Process. — Article.

This article is devoted to the problem of effective fulfilment of judgments of the European Court of Human Rights, as one of the forms of implementation of the European Convention and basis for the whole Strasbourg human rights protection system.

Keywords: European Court of Human Rights, implementation of Convention on protection Human Rights and Fundamental Freedoms, Strasbourg human rights protection system.

УДК 347.23.001.73:347.736

В. А. Бондик

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ТА ЇЇ ПРАВОВИЙ ЗВ'ЯЗОК З ІНСТИТУТОМ БАНКРУТСТВА

Проблеми власності є найбільш дослідженими в юридичній і економічній науках. Але питання про економічну природу прав власності виходить за межі «чистої» теорії. Останнім часом воно все частіше пов'язується з достатньо гострими проблемами господарської політики, зокрема політики реформ в країнах з перехідною економікою [16].

Іншими словами, різноманітні господарські процеси впливають на склад і природу відносин власності як з погляду їх інвестиційної, виробничої, соціальної та іншої спрямованості, так і з позиції питомої ваги і постійного стикання форм державної, комунальної, приватної, колективної та інших економічних форм власності (форм присвоєння).

Зокрема, розмаїття форм власності висуває на перший план проблему відносин власності, які спостерігаються при переході від однієї форми господарю-

вання до іншої (наприклад, при роздержавленні, корпоратизації, комерціалізації і приватизації), але і при зміні правового режиму об'єктів права власності і правового статусу суб'єктів відповідного присвоєння.

Важливий тут і ще один аспект. Як справедливо відзначає академік М. Я. Петраков, «проблема власності це не проблема володіння, а проблема управління (і частково — користування). Не власник, а менеджмент править економікою і суспільним життям... Менеджмент є формою соціального компромісу між приватними власниками і суспільством» [11].

Тобто в процесі трансформації відносин власності відбувається не просто зміна суб'єктів права власності — власників, але, передусім, коли йдеться про зміну належності цілих майнових комплексів, змінюється система, стиль і методи управління підприємствами. З позиції банкрутства підприємницьких організацій це означає заміну неефективного менеджменту на ефективний. Хоча і можливі певні виключення, коли йдеться про банкрутство публічних підприємств, які не повинні потрапити до приватних рук через підвищені вимоги до безпеки їх діяльності, що відповідає публічним інтересам і Конституції України. Водночас це є виключення, яке підтверджує правило — сьогодні саме зміна способу управління об'єктам права власності стає найважливішим мотивом трансформації відносин власності при банкрутстві. Саме на це повинні бути спрямовані сучасні процедури банкрутства, починаючи від процедури санації і закінчуючи етапом укладення мирової угоди.

Якщо ж трансформацію власності сприймати без цього економіко-господарського чинника, тоді трансформація відносин власності ототожнюється із звичайними операціями цивільно-правового характеру, що не мають економічної основи і соціально-економічних наслідків. Але подібне сприйняття відірване від життя, яке вимагає врахування всього розмаїття чинників у процесі зміни форми присвоєння благ в економіці.

Перелік робіт учених на пострадянському просторі, особливо економістів, які займалися питанням трансформації власності, є настільки широким, що будь-яке посилання на них було б неповним. Але в цих дослідженнях (наприклад, в роботах А. Є. Гонтмахер, О. В. Губаря, І. Д. Крюкова) трансформація власності переважним чином ототожнюється із роздержавленням і приватизацією [3, 11–12; 4, 10–15; 7, 39–42], що не відповідає загальній проблематиці трансформації власності в ринковій економіці. Тим паче особливості мають відповідні перетворення у справах про банкрутство, що належать до компетенції господарських судів України.

Суть цієї проблеми можна побачити, виходячи з думок правознавців, зокрема Б. М. Полякова [13, 90], які відзначають, що чинне законодавство про банкрутство відкриває двері для переділу власності, спроб визнати банкрутами повністю рентабельні підприємства, скупки активів підприємств за безцінь і боротьби з конкурентами.

Страждає від цього і державна власність. Наприклад, за даними Міністерства економіки, банкрутство почасти використовується з метою неправомірного відчуження державного майна. Неодноразові факти, коли ініціація справ

про банкрутство використовується для ухилення від сплати податків і обов'язкових платежів [12].

Р. А. Майданик відзначає, що одним із способів так званого рейдерства є захоплення господарського товариства шляхом банкрутства і переходу його майна до нових власників [9, 18].

У цьому контексті трансформація відносин власності в процесі банкрутства передбачає задоволення публічного інтересу на прозоре і якісне реформування цих відносин із застосуванням процедур конкурсного процесу у напрямі підвищення продуктивності виробничих відносин, поліпшення менеджменту, запобігання соціальним потрясінням і примноження власності.

На жаль, скороспіле скасування Закону України «Про власність» у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України багато в чому нівелювала значення відносин власності для суспільства, ототожнивши тим самим відносини власності з приватноправовими відносинами, що є помилковим. Як відзначає академік В. К. Мамутов, скасування «одного з перших реформаторських законів — Закону «Про власність» полегшило можливість привласнення «рейдерами» державної і колективної власності [10].

У контексті відносин банкрутства скасування цього закону утворило прогалину, зокрема, у визначенні змісту колективної форми власності, визнання загальних підстав відшкодування збитків власникові у випадку прийняття актів, що припиняють право власності, а також у процедурі ліквідації державних підприємств, трудові колективи яких згідно з ст. 37 Закону «Про власність» наділялися правами щодо збереження господарюючого суб'єкта шляхом прийняття його в оренду або перетворення в підприємство колективної власності.

Нарешті, Закон України «Про власність» в ст. 2 визначав поняття права власності в об'єктивному значенні — «це врегульовані законом суспільні відносини володіння, користування і розпорядження майном», що сьогодні в ЦК відсутнє, а право власності ототожнюється лише з суб'єктивним правом (ст. 316). В результаті втрачається розуміння відносин власності в динаміці, постійній зміні в контексті господарського обігу, взаємин з іншими формами власності, власниками, управлінцями, тобто в процесі трансформації.

Важливість проблеми трансформації власності засвідчується численними публікаціями і науковими конференціями з цієї тематики [1; 2; 5; 6]. Найважливішою особливістю процесу трансформації власності в Україні є швидке вирішення основної проблеми ринкових перетворень, а саме — створення могутнього, конкурентоспроможного недержавного сектора економіки. Як наголошувалося в літературі: «...без утвердження в українському суспільстві... права власності, передусім, приватної власності підприємництва ... соціальний прогрес неможливий» [8, 39–45].

Вирішенню завдань створення змішаної економіки шляхом приватизації державних підприємств було підпорядковано і законодавство про неспроможність. У першій своїй редакції Закон «Про банкрутство» 1992 р. мав фактично одну, по суті, мету в механізмі трансформації відносин власності — перетворення державної власності в приватну. Інші шляхи реалізації цього меха-

нізму, особливо трансформації приватної власності в державну (націоналізація), практично не використовувалися в середині 90-х років ХХ століття.

Тим часом в законодавстві багатьох країн є відповідні норми, що передбачають націоналізацію як примусове відплатне відчуження в державну власність майна, яке знаходиться в приватній власності.

У Цивільному кодексі відсутні посилання на можливість використання націоналізації засобів виробництва, а в Законі «Про режим іноземного інвестування» (ст. 9) визначено, що іноземні інвестиції не підлягають націоналізації. Хоча, наприклад, в ст. ст. 342, 351 проекту Цивільного кодексу (у редакції від 25 серпня 1996 р.) [14] націоналізація передбачалася як один із способів припинення права власності.

Водночас від самої ідеї націоналізації законодавець остаточно не відмовився. Наприклад, про це свідчить Закон України «Про передачу колекції образотворчого мистецтва Акціонерного банку «Градобанк» в державну власність» від 24 червня 2004 р. Хоча положення цього закону частково були визнані неконституційними рішенням Конституційного Суду України від 16 жовтня 2008 р. в справі № 1-34/2008, за своєю суттю вказаний закон і його тлумачення, дане Конституційним Судом України, відкрили дорогу для націоналізації шляхом реалізації положень Конституції України про те, що «примусове відчуження об'єктів права приватної власності, передбачене в частині п'ятої статті 41 Конституції України, може бути застосоване «як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, і за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості».

Застосування подібних механізмів особливо затребуване в умовах фінансово-економічної кризи, яка висунула на перший план запобігання банкрутствам шляхом передачі в державну власність майнових комплексів господарюючих суб'єктів, діяльність яких впливає на функціонування економіки, як, наприклад, банки, містоутворюючі підприємства, екологічно небезпечні підприємства.

Таким чином, питання власності і механізми її трансформації в Україні вимагають підвищеної уваги. Це обумовлено, по-перше, емкістю категорії «власність», а по-друге, інтенсивністю протікання в Україні постприватизаційних процесів, що встановлюють домінуючий механізм трансформації власності: з державної у приватну і навпаки.

Наведене дозволяє говорити про набуття трансформацією власності в процедурі банкрутства суспільно корисного і продуктивного характеру, коли досягається ряд не збіжних, але таких, що вимагають узгодження цілей, зокрема:

- передачу засобів виробництва від неплатоспроможних суб'єктів до ефективних власників;
- забезпечення адекватного механізму такої передачі, що відповідає принципам правової держави і державної економічної політики;
- стимулювання залучення інвестицій як іноземного походження, так і за рахунок коштів населення України;
- попередження екологічних збитків від переходу прав власника від однієї особи до іншої;

- захист права власності, як приватної, так і інших форм, особливо державної в період поширення корупції і тіньових форм розкрадань суспільного статку;
- попередження використання власності із злочинними намірами, зокрема для рейдерства з використанням банкрутства;
- якнайповніше задоволення повноважень власника щодо володіння, користування, розпорядження і управління об'єктами права власності в процесі банкрутства.

Максимальне досягнення вказаних цілей при трансформації відносин власності в процесі банкрутства служить, таким чином, найважливішим орієнтиром організуючого впливу держави, що застосовує норми господарського і господарського процесуального права для досягнення правопорядку в цій сфері, а отже має бути предметом усестороннього наукового дослідження.

Необхідність спеціального упорядкування трансформаційних відносин прав банкрутства особливо чітко проявляється при встановленні відповідної проблематики у виконавчому провадженні. Як наголошувалося в літературі, проблема із зміною власника майна, що реалізовується на публічних торгах як завершальна процедура виконавчого провадження, також потребує теоретичного вирішення з позиції трансформації відносин власності [15, 70–75]. Проте в цьому випадку не виникає такого яскраво вираженого багатоаспектного характеру трансформації (економічного, управлінського, фінансового, об'єктно-суб'єктного, пов'язаного з публічними інтересами), оскільки виконавче провадження не розраховане на конкурсний процес, а механізм відновлення платоспроможності підприємств, забезпечення цілісності і ефективного використання об'єктів виробничого призначення, захисту інших публічних інтересів у цьому інституті не конструюється за природою.

Література

1. Власність — запорука реальної свободи / І. Бакай, В. Костицький, В. Акоюш. — К. : Нічлава, 1997. — 76 с.
2. Власник і право власності / Я. М. Шевченко, М. В. Велецька, І. М. Кучеренко [та ін.]. — К. : Паук. думка, 1994. — 163 с.
3. Голтмахер А. Е. Этапы трансформации отношений собственности в становлении рыночной экономики : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / А. Е. Голтмахер. — М., 2003 — 118 с.
4. Губарь О. В. Процессы трансформации отношений собственности в переходной экономике России : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.01 / О. В. Губарь. — Ростов н/Д, 2001. — 294 с.
5. Дзера О. В. Развитие права собственности граждан в Украине / О. В. Дзера. — К. : Вентури, 1996. — 272 с.
6. Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні : зб. наук. пр. — К. : Маускрипт, 1997. — 196 с.
7. Крюков И. Д. Приватизация как форма трансформации отношений собственности на современном этапе развития российской экономики : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / И. Д. Крюков. — М., 2003. — 178 с.
8. Лукашенко А. Проблемы державної політики підтримки малого підприємництва в Україні / А. Лукашенко, О. Сергійко // Право України. — 1999. — № 6. — С. 39–45.
9. Майдалик Р. «Рейдерство»: как держать оборону? // Юридическая практика. — 2010. — 19 янв. — С. 16–18.
10. Мамутов В. Рейдерство в законе [Электронный ресурс] // Зеркало недели. — 2008. — 11–17 окт. — Режим доступа : <http://www.zn.ua/1000/1550/64346>.
11. Петраков П. Я. Отношения собственности в переходной экономике [Электронный ресурс] //

- Промышленная политика в Российской Федерации. — 2004. — № 3. — Режим доступа : <http://www.cemi.rssi.ru/mei/articles/petr04-4.pdf>.
12. Повідомлення про створення Державного департаменту з питань банкрутства від 05.04.2006 / Прес-служба Міністра економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=78796&cat_id=38340.
 13. Поляков Б. М. Право несостоятельности (банкротства) в Украине / Б. М. Поляков. — К. : Ін Юре, 2003.
 14. Проект Гражданского кодекса Украины. — К., 1996.
 15. Скловский К. О защите прав собственника и владельца имущества, реализованного на публичных торгах // Хозяйство и право. — 2000. — № 1. — С. 70–75.
 16. Трансформация отношений собственности и сравнительный анализ российских регионов / А. Д. Радугин, Р. М. Энгов, А. Д. Юдин и др. — М.: СЕРРА, 2001. — 216 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ict.ru/files/text/cepra/transform.zip>.

Анотація

Бондик В. А. Трансформація відносин власності та її правовий зв'язок з інститутом банкрутства. — Стаття.

У статті аналізується поняття трансформації відносин власності з точки зору процедури банкрутства. Зроблено висновок про входження України в новий етап такої трансформації, коли приватизація державного майна відсувається на другий план, а на перший план виходять питання забезпечення публічних інтересів, цілісності і ефективного використання об'єктів виробничого призначення, котрі вимагають господарсько-правового регулювання.

Ключові слова: трансформація відносин власності, банкрутство, публічні інтереси, ефективність виробництва, господарсько-правове регулювання.

Аннотация

Бондик В. А. Трансформация отношений собственности и ее правовая связь с институтом банкротства. — Статья.

В статье анализируется понятие трансформации отношений собственности с точки зрения процедуры банкротства. Сделан вывод о вхождении Украины в новый этап такой трансформации, когда приватизация государственного имущества отодвигается на второй план, а на первый план выходят вопросы обеспечения публичных интересов, целостности и эффективного использования объектов производственного назначения, которые требуют хозяйственно-правового регулирования.

Ключевые слова: трансформация отношений собственности, банкротство, публичные интересы, эффективность производства, хозяйственно-правовое регулирование.

Summary

Bondyk V. A. The Transformation of Property Relations and Its Connection With Bankruptcy Institute. — Article.

The article examines the concept of transformation of property relations in terms of bankruptcy. It is concluded that entry of Ukraine into a new phase of this transformation, when the privatization of state property overshadowed, and come to the fore issues of public interest, integrity, and efficient use of production facilities that require a legal-economic regulation.

Keywords: transformation of property relations, bankruptcy, public interest, production efficiency, economic and legal regulation.